

Jelentés Galgagyörk – Csonkás-hegy középső paleolitikus lelőhely
(azonosító szám: 37472) **2018. évi feltárásáról** (engedély száma: PE-06/OR/420-8/2018)

A galgagyörki középső paleolitikus lelőhelyen tíz év szünet után, 2018. augusztusában összesen 11 négyzetméteren folytattuk a leletes szint feltárását. A 2008. évi megfigyelésekhez hasonlóan a közel kétszáz, helyi andezitből és hidrokvarcitból, illetve bükki metariolitból és mádi obszidiánból készült kölelet egy, a felszín alatt 70-90 cm-el jelentkező, eddig ismeretlen korú eltemetett talaj felső, „lőszbabás” (karbonát-konkréciós) szintjében került feltárássra.

Az ásatással megválaszolandó kérdés eredetileg időrendi jellegű volt: a Csonkás-hegy felszíni gyűjtéseiből ismert, úgynevezett bábonyi típusú leletanyag durván 100, vagy inkább nagyjából 50 ezer éves-e. Az első dátum a Miskolc melletti Sajóbáony – Méhész-tető, az utóbbi a cserhádi Legénden talált hasonló leletanyagok tipológiai értékelése során merült fel.

A galgagyörki fosszilis talaj első közelítésben az utóbbi lehetőséget támasztja alá, amennyiben az általánosított lősz-paleotalaj szelvények legfelső eltemetett talaja az utolsó eljegesedés (Würm) középső időszakára, nem pedig az utolsó és az utolsó eljegesedés (glaciális) közti felmelegedésre (Rissz-Würm interglaciális) keltezhető. A karbonátban gazdag szint azonban kifejezetten egy későbbi talajképződést jelez, amely kapcsolódhat a jelenkori talajszinthez, de akár olyan paleotalajhoz is, amely hiányzik a rétegsorból. A plató peremén nyitott szelvények esetében a lepusztulás és a réteghiány lehetőségét figyelembe kell venni.

A kérdés megválaszolására a feltárás során számos mintát gyűjtöttünk üledékföldtani és vékonycsiszolatos vizsgálatokra, illetve lumineszens kormeghatározásra. Ezek előkészítése és vizsgálata folyamatban van, az eredmények értékelése várható az a 2019. év közepére készül el.

A feltárt kőeszközök jelentősen módosították a korábbi képünket. Egyrészt, bár az andezit nem különösebben jó minőségű pattintott kőeszköz-nyersanyag, a két ásatási szezon leleteinek 22%-a, összesen 98 darab készült ebből a helyi eredetű kőzetből. Tovább menve megállapítható, hogy nem csupán jellegtelen szilánkokat találunk az andezit leletek között, de meghatározható magkövek és teljesen jellegzetes, típusos kőeszközöket is készítettek belőle. Figyelembe véve, hogy a másik helyi eredetű nyersanyagtípus, a 60%-ot kitevő hidrokvarcit (vagy hidroszilicit) is meglehetősen gyenge minőségű a kőzetet átjáró repedések és zárványok miatt, megállapítható, hogy a galgagyörki, talán neandervölgyi emberek viszonylag kevés információval rendelkeztek a jó minőségű cserhádi nyersanyagforrásokról. Jelenlegi értelmezésünk szerint a területre elsőként érkező (vadász) csoportok által hátrahagyott kőeszközöket tártunk fel.

Az említett mobilis embercsoport eredetileg a Cserháttól keletre fekvő területekről érkezhetett. A csonkás-hegyi leletanyag 12,7%-át kitevő, a délkeleti Bükkből származó üveges kvarcporfir (más néven felzites-sávós riolit vagy metariolit) a sajóbáonyi és a Szeleta-barlangból ismert lelőhelyek egyik jellegzetes nyersanyagtípusa. A viszonylag nagy számban feltárt metariolit leletek igazolják a két terület közti kapcsolatokat, még akkor is, ha a szintén cserhádi, durván hasonló korú vanyarci lelőhelyen még gyakoribb volt ennek a nyersanyag felhasználása.

Ami kifejezetten ritkaságnak számít, az a négy szilánk, melyet a Hegyalján, Tolcsva, illetve Mád környékén előforduló obszidiánból készítettek. Ezek a nyersanyagforrások 154-164 km-re esnek a galgagyörki lelőhelytől. Az adott korszakban, a középső paleolitikum idején ilyen nagy távolságra elvitt nyersanyag fontos adattal szolgál az emberek által ismert és bejárt terület nagyságát illetően.

További kérdéseket vet fel a feltárt kőeszközök tipológiai összetétele. A szépen kidolgozott kaparók általános középső paleolitikus formák. Emellett azonban a felszínről ismert leletanyaggal szemben lényegében hiányoznak a bábonyi iparra jellemző formák (az úgynevezett Bockstein-típusú kések, kisméretű, kör alakú vakarók, melyeket az általánosan elterjedt lengyel kifejezéssel a váltópénz érméje nyomán *groszak*-nak hívnak), előfordulnak viszont szépen kidolgozott levéleszközök. Ezek a típusok kifejezetten jellemzőek a középső paleolitikum kései szakaszára, a mintegy 45-38 ezer évvel ezelőtti időszakra.

A feltárt kőeszközzanyag tehát – jelenlegi tudásunk szerint – a felszínről ismert, bábonyi iparnál fiatalabb, azt követő, levéleszközös körhöz köthető. Ennek az időszaknak nagy vonalakban hasonló, de számos fontos tekintetben eltérő lelőhelyeit sikerült már ásatással hitelesítenünk a korábban az

középső paleolitikus lelőhelyek szempontjából fehér foltnak minősülő Cserhát területén: az említett vanyarci telep mellett a Nemzeti Múzeum és a salgótarjáni Dornyay Béla Múzeum közös kutatása során Szécsénkénél. Ezek a eredmények reményét adnak arra, hogy a jövőben további izgalmas adatokkal gazdagodhatunk a középső és a felső paleolitikum átmenetének, más közelítésben a neandervölgyi és az anatómiailag modern ember váltásának időszakáról.